

Kühár Noémi Marianna

joghallgató (PTE ÁJK), az ÓNSz Elméleti-történeti tagozatának tagja

Az italmérés szabályozása a XVI-XVII. században és napjainkban

Bevezetés

Az élvezeti cikkek közül jelen tanulmányban a borral és az ahhoz kapcsolódó szabályozással foglalkozok. E témával kapcsolatban kiemelt figyelmet szentelek az országos jogalkotás mellett a partikuláris szabályozásnak, így a vármegyei közgyűléseken elfogadott statútumok vizsgálatának is. Cikkemben a szőlőtermesztés és a bortermelés kezdeti szakaszának rövid jellemzése után ismertetem a bort terhelő adókat és járadékokat. Ezt követően a kocsmáltatási jogra vonatkozó törvényeket, majd a vármegyei statútumok e kérdésre vonatkozó szabályait mutatom be. Tanulmányom végén a hatályos törvényi rendelkezések főbb elemeinek kiemelésével hasonlítom össze a jelenlegi és a múltbeli szabályozást.

I. XVI-XVIII. századi szabályozás

A Kárpát-medence sajátos éghajlati viszonyainak köszönhetően alkalmas területnek bizonyult mind szőlőtermesztésre, mind bortermelésre. Azt, hogy már a római korban fejlett szőlőtermesztés volt bizonyítja, hogy a kereskedelmi kapcsolatoknak köszönhetően még Rómába is eljutottak Pannónia borkülönlegességei. Így a honfoglaló magyarok már kialakult borkultúrát vettek át a Kárpát-medencében, és a kereszténység megjelenése után a püspökségek és a szerzetesrendek szerepe is megnőtt a bortermelés fejlesztésében. Az első királyok által adományozott hatalmas földbirtokkal együtt szőlőterületek is az egyház tulajdonába kerültek, ezáltal segítve a bortermelést. Már a keresztény királyság létrejöttét követően jelentek meg oklevelek, melyek szőlőkről, szőlőtulajdonosokról szólnak, példának okáért a tihanyi apátság alapítólevele az egyház 20 szőlőművesét említi.¹

Bár a 15-16. században Európa több területéről eltűnt a szőlőtermesztés (Dánia, Pomeránia, Anglia), Magyarországon éppen ebben az időszakban indult virágzásnak. Ennek köszönhetően az osztrák örökös tartományokban is egyre inkább megismerték a ruszt-sopronpozsonyi borvidék borait, illetve a zalai és vasi borokat is. Ebben az időszakban emelkedett ki

¹ *Béli Gábor*: Wine-Growers and Vineyard Tenants in Hungary in the Middle Ages. *Acta Univ. Sapientiae, Legal Studies* 2, 1, 2013, 23-24.o.

a Tokaj-Hegyalja borvidék is, mely a kora újkori termelés egyik legnagyobb találmányának, az aszúbor készítésének eljárásával biztosította magának a hírnevét. Korábbi kutatások arra az eredményre jutottak, hogy a török hódoltság alatt a szőlőültetvények pusztulásra voltak ítélve, tekintettel arra, hogy a megszállók vallási okokból nem fogyasztottak alkoholt. Azonban jelenleg az az álláspont tartja magát, hogy a borral való kereskedelem a török időszakban is jelentős volt, sőt a keresztény lakosság számára is engedélyezték, hiszen a vámjövendelmek akkor is fontos bevételi forrást jelentettek.

I.1. Adók, járadékok

A bor évszázadokon keresztül az adóztatás és járulékkoltatás tárgyaként bukkant fel a törvényi szabályozásban. Bár dolgozatom témája az italmérés szabályozása, röviden ki kell térnem a bort terhelő adókra és más szolgáltatásokra, hiszen ezek alapján is világossá válik, hogy a bor is milyen jelentős jövedelemforrást jelentett nemcsak az államnak, hanem az egyháznak és a földesuraknak is. Minél nagyobb bevétellel kecsegtet egy termék, élvezeti cikk, mint például a dohány esetében is, annál többen szeretnének ebből a nyereségből részesedni, és ennek következményeként annál több szabályozás tárgyát képezi az adott dolog. Így a szőlővel és a borral kapcsolatban foglalkoznunk kell a tizeddel, a csöböradóval, valamint a hegyvámval.

A keresztény királyság kezdetétől a bornak fontos szerepe volt a király és nevében eljáró személyek ellátásában, az ún. beszállásolás jogának biztosításában. Ennek értelmében a király és családja, valamint az országnagyok és ispánok elszállásolása mellett az étel és ital szolgáltatása is az őket vendégül látó nemesek, ill. dolgozó néprétegek kötelessége volt. A 15. századra azonban a nemesek sikeresen elérték, hogy mentesüljenek a *descensus* alól, azonban az állam nem mondott le teljesen arról, hogy részt kapjon az elkészült borból. Ennek egyik formája a csöböradó vagy akóadó (*cibrio*), melynek története a XII. századra nyúlik vissza. A csöböradó a szőlő nagyságához igazított tartozás volt a borból vagy a bor után, ami bár királyi bevételnek számított, a földbér különös fajtájaként a király átengedhette a föld vagy a szőlő tulajdonosának. A csöböradó szedéséről először II. András rendelkezett általános érvénnyel, az 1231. évi dekrétum 21. cikkében, miszerint megtiltotta, hogy a *comites castri* az őket megillető jövedelmeken kívül a királyt illető részből, többek között amit *cibrio* címen szednek, elvegyen. A XIII. század végére voltaképpen átalányadóvá, a tulajdonost illető bevétellé vált, aki azt a XIV. századtól szokásossá vált megnevezéssel hegyvám címen szedte a szőlőt művelő lekötelezettjétől.

Ugyanakkor az egyház is követelte magának a tized részeként a borjáradékot, melynek szabályozása Szent László I. dekrétumáig nyúlik vissza, ugyanis ennek 40. fejezete rögzítette, hogy a püspök mindenből szedjen tizedet. Kálmán már részletesebben szabályozta a tizedfizetési kötelezettséget, I. dekrétumának 66. fejezete tartalmazza az első utalást a bortizedre. A tizedet a korai szabályozás szerint a megtermelt terményből kellett fizetni, így szőlő esetében a mustból kellett tizedet adni. IV. László 1278. július 1-jei határozata a bortized szedésének szigorítását állapította meg. Ennek rendelkezései alapján az esztergomi prépostnak és káptalanának szüretkor, a tized beszédésekor, Esztergom városán kívül legyenek sátrai és bódéi, ahol a káptalan tisztjei igazság szerint a tizedet beszedik. A tizedfizetési kötelezettség elmulasztását igen szigorúan büntették. Erre példa Elkin ispán, esztergomi bíró, Sergodin, Arkin ispán, Rubin, Miklós, Henc ispán, Bank ispán esküdtek és polgárok az esztergomi káptalan jogainak tiszteletben tartására tett ígérete. Ezen ígéret levélbe foglalására 1282-ben került sor, minekután az esküdtek és polgártársak két évben nem teljesítették a tizedfizetési kötelezettségüket. Emiatt a város 200 márka, valamint 15 hordó bor megadásával tartozott a káptalannak, ám az később ezt a büntetést 60 márkára, valamint 8 hordó borra csökkentette.² A XIII. századtól az egyházak már nemcsak természetben, hanem pénzben is követelték a járandóságukat. III. András 1290. évi dekrétumának 15. artikulusa szerint a tizedet ősszel, a helyszínen kell must formájában beszedni, ha pedig az újbor vagy must ideje behajtáskor már lejárt pénzt kell fizetni a must helyett. A tizedet a termést adó föld tulajdonosának kellett befizetnie, ugyanakkor ténylegesen az a szőlőműves viselte ezt a terhet, aki megtermelte az adott terményt.

Az Anjouk időszakában, 1351-ben jelent meg a kilenced (*nona*) intézménye, melynek értelmében a földesurak „*minden szántóvető és szőlővel bíró jobbágyoktól ezek minden terményének és borának kilenced részét a maguk szükségére ... hajtsák és szedjék be*”³ Ennek értelmében minden jobbágy köteles a megtermelt termény vagy bor kilenced részét a földesurának átadni. Ha valamelyik földesúr nem szedte be a kilencedet, annak birtokain a király javára szedték be. A tizeddel együtt ez az adónem is a XIX. századig sújtotta a jobbágyokat. Míg a kilencedet az 1836. évi XII. törvénycikk szüntette meg, a tizedfizetés alól pedig csak 1848-ban mentesültek a jobbágyok.

² Béli Gábor: Városi szokásjog az Ars Notaria alapján. Publikon Kiadó, Pécs, 2014. 64.o.

³ 1351:6. törvénycikk a kilenced fizetéséről és behajtásáról

I.2. Italmérésre vonatkozó törvényi szabályozás

A XVI. század közepétől találunk a kocsmáltatási jogról és a jobbágyi borok értékesítéséről törvényeket, melynek oka abban keresendő, hogy ekkor már a nagyobb török háborúk utáni „békésebb” időszak köszöntött az országra. Ennek köszönhetően a mindennapi dolgok is megjelentek a törvénykezésben, az 1550-es években sorra találkozunk adókról, vámokról, szolgáltatásokról és tisztségviselőkről szóló jogszabályokkal. A törvényi szabályozás ismertetése előtt mindenképpen ki kell térnem a kocsmák bemutatására. A kocsmák, olyan a falu vagy város területén fekvő italmérő hely, melyet csak az tarthatott fenn, akinek erre jogosultsága volt. Ezt nevezzük italmérési vagy kocsmáltatási jognak (*ius educilli*). A kocsmák közül megkülönböztetünk állandó és időszakos kocsmákat. Állandó kocsmának számítottak a földesurat egész éven át megillető italmérési helyek, pl.: vámoknál fenntartott italmérések. Mivel ez igen jövedelmező üzletnek minősült, az állandó kocsmákat általában saját kezelésben tartották, ahol fizetett alkalmazott mérte a földesúr vagy a város borát. Időszakos kocsmák voltak a fertály- vagy kántorkocsmák, ahol Szent Mihály napjától (szeptember 29.) karácsonyig vagy újévig lehetett bort mérni; a purger-kocsmák, a bortermelő városok polgárainak saját háznál fenntartott borkimérései; valamint a falvak és városok közös kocsmái, ahol fél vagy egy éven át árulták a gazdák borait.⁴

Az italmérési jog a nemesi fekvő jószághoz tartozó kisebb királyi haszonvételek (*iura regalia minora*) közé tartozott, melynek értelmében minden földesurat megilletett a kocsmáltatás joga saját területén.⁵ Ennek elterjedése abból a nehézségből fakadt, hogy a földesúr által beszedett terményjáradékot (melynek a bortized is részét képezte) meglehetősen nehéz volt értékesíteni a szűk belső piacon. A borforgalmazás monopóliumának értelmében a jobbágyok saját boraikat csak meghatározott időszakban árulhatták. A borkimérések rendje nagyjából a XV. századra alakult ki, melynek értelmében a falusi kocsmákban az év meghatározott időszakában, általában Szent Mihály napja (szeptember 29.) és Szent György napja (április 24.) között a jobbágyok borát mérték ki. A jobbágyok számára tilalmazottnak számító hónapokban kizárólag a földesúr volt jogosult bort mérni. Súlyos büncselekménynek számított, ha a jobbágyok ebben az időszakban saját borukkal kereskedtek.⁶

⁴ <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/3-606.html>

⁵ Béli Gábor: Magyar jogtörténet, Budapest, Pécs, Dialóg Campus, 2000, 68.o.

⁶ Mezey Barna: Bor és törvényhozás a magyar jogtörténetben (különös tekintettel a borkereskedelem szabályzására), In: Mezey Barna (szerk.): Bor és jogtörténet (Jogtörténeti Értekezések 39.), Budapest, Gondolat, 2011, 111.o.

Az 1550. évi XXXVI. törvénycikk az elsők között rendelkezik az italmérés szabályairól. A törvény elején a jogalkotó megtiltja az uraknak és a nemeseknek, hogy a jobbágyok borát akarataik ellenére elvegyék, még pénz ellenében sem. Ez a rendelkezés a háborús idők terméke lehet, hiszen nyilván efféle hatalmaskodás gyakran előfordulhatott, ha a törvényalkotás is tárgykörébe vette a kérdést. A kocsmáltatási jogra vonatkozóan azt állapítja meg a törvény, hogy azokon a területeken, ahol a földesuraknak nem volt szőlőhegyük, és emiatt a jobbágyok kénytelenek voltak behozott idegen borokat inni, a jobbágyok csak Szent Mihály napjától karácsonyig mérhettek bot. Az urasági kimérés ezekben a falvakban tehát már januárt elején kezdődött; a cikkely értelmében a földesúr a törvényes árban, az illető hely igaz és szokásos mértékével folytathatta az italmérést. Ugyanakkor a 4. szakasz értelmében azokon a területeken, ahol a jobbágyoknak szőlőhegyen termelt boraik voltak, s így nem voltak rászorulva, hogy idegen bort hozzanak be, a jobbágyok Szent Mihály napjától Szent György napjáig mérhettek bort. Az év másik felében az „uraknak legyen szabad az ő jószágaikon állandóan bort mérni, a fentebb megírt módon és nem másképen”. Arra az esetre is gondol a törvényalkotó, ha a jobbágyok a számukra fenntartott árusítási időszak alatt kifogynának a szőlőhegyükön termelt borból. Az 5. szakasz alapján ilyenkor csak és kizárólag az illető hely földesurának volt szabad a meghatározott módon bort mérni. Továbbá szabályozza a törvény a többletbor esetét is: a jobbágyok csak uruknak értékesíthették a megmaradt bort, a törvény értelmében ugyanazon az áron, ahogyan másnak is eladták volna. Amint az a fenti rendelkezés alapján is világosan látszik, a kocsmáltatási jog eleve a földesurat illette meg, és a törvény részletesen kifejti, hogy ez milyen előnyöket jelentett az illető uraságnak.

Az említett törvény még két érdekes rendelkezést tartalmaz a jobbágyok borfogyasztási és italmérési szokásaira vonatkozóan. Egyrészt a 7. szakasz, amit a következő szabályozást tartalmazza: *„a jobbágy azalatt, a mig a bort méri, az urának tartozó heti robot alól mentes legyen és ezenfelül ura az ő fáradságáért és korcsmálási költségei fejében minden veder után (a melyek mindenütt harminczkét pinttel számithatók) négy-négy magyar dénárt tartozzék neki fizetni.”* Ennek a jobbágyokat védő rendelkezésnek az lehetett a kiváltó oka, hogy a földesurak nem feltétlenül fizettek kocsmárost, hanem helyette a jobbágyaikat kötelezték arra, hogy a majorsági borukat árusítsa. A földesurak előszeretettel éltek vissza helyzetükkal, és a jobbágyok amúgy is sok kötelezettséggel terhelt életét még inkább megnehezítették. A 3. szakasz szerint *„ne vigyék és adják a bort az egyes jobbágyházakba veder és korsószámra, és az ilyen módon adott bor árát ne vegyék meg még azokon is, a kik szivesebben lennének el bor nélkül.”* E tilalom megalkotásának hátterében az állt, hogy a földesurak gyakran kötelezték jobbágyaikat arra, hogy a

felesleges borukat vásárolják meg. Sőt nem egyszer éltek vissza elővásárlási jogukkal is azért, hogy az alacsonyabb értéken megvásárolt borokat később visszavásároltatták a jobbágyokkal, így is megfosztva őket a hasznuktól.

A bormérés módjáról is több jogszabály rendelkezik, melyek közül elsőként az 1553. évi XII. törvénycikket emelném ki, melyek a jobbágyok bormérésének módjáról szól. Egy újabb jobbágyokat védő rendelkezéssel állunk szemben, miszerint a jobbágy nem tartozik elvinni azt a bort, melynek kimérésével megbízták abban az esetben, ha a helység bírása kóstolás után rossznak vagy veszélyesnek ítélte meg. Külön szakaszban tér ki arra a lehetőségre a jogalkotó, ha a rossz vagy veszélyes bor árusítására rákényszerítenék a jobbágyot. Ebben az esetben szabadságot kap, hogy földesura fekvő javairól elköltözzön oda, ahova nem tetszik. Az 1598. évi XXXVI. törvénycikk alapján a bormérésnek *„fekvőjóságában, a szokott idők megtartása mellett, a házak szere szerint kell történnie és folytatódnia”*, ahogy ezt az 1559. évi LI. törvény is előírja. Ez utóbbi törvénycikk megalkotásának oka egy bizonyos Czudar László nevű nemes hatalmaskodása, mely főként a bormérésben mutatkozott meg. Említett nemes embert a király arra kötelezte, hogy borát csak akkor mérhesse, ha a sor rákerül, és csak jobbágyok módjára. Amennyiben ezt a szabályt megsérti borának elvesztésének büntetése mellett hagyjon fel törvénytörő tevékenységével.

I.3. Italmérés helyhatósági szabályozása

Az országos jogszabályok helyi szinten nem mindig érvényesültek kellő hatékonysággal, így ennek megfelelően a vármegyék közgyűlései statútumokon keresztül igyekeztek érvényt szerezni a jogalkotó céljainak, és biztosítani a törvényekben meghatározott rendelkezések végrehajtását. Mivel a közgyűlés tagja között többnyire nemes embereket találunk, így nem meglepő, hogy az általuk hozott rendeletek nagyobb részben veszik az úri boreladás védelembe, minthogy a jobbágyoknak nyújtanának védelmet a földesúri visszaélésekkel szemben. A következőkben a jelentősebb italméréssel kapcsolat statútumokat elemzem, bemutatva a helyhatósági szabályozás sajátosságait az országos szintű törvényekhez viszonyítva.

A statútumok között több olyat is találunk, mely a fentebb említett 1550. évi XXXVI. törvénycikkre utalva, azzal azonos vagy hasonló módot határoz meg a bormérésre. Így Torna megye közgyűlése 1613-ban is megtiltotta mind a jobbágyoknak, mind a nemesek számára, hogy bort mérjenek. Azokon a helyeken, ahol szőlőhegyek fekszenek a tilalom időszaka Szent György napjáról Szent Mihály napjáig tartott, míg ott, ahol nem voltak szőlőhegyek karácsonytól Szent Mihály napjáig nem volt szabad bort árusítani. A tilalom megszegőivel szemben alkalmazott

szankció a bor elkobzása és 12 forint pénzbírság volt.⁷ Ehhez hasonlóan egy 1634-es Zemplén megyei statútum azt határozza meg, hogy azokon a területek, ahol nincsenek szőlőhegyek, és így idegen bort kénytelenek inni, a jobbágyok Szent Mihály napjától karácsonyig mérhetnek bort. Míg a szőlőhegyekkel rendelkező helyeken, az ugyanazon szőlőhegyekről összegyűjtött bort a jobbágyok és a zsellérek Szent Mihály napjától Szent György napjáig voltak jogosultak mérni. A rendelet értelmében az e végzésnek vakmerően ellenszegülő alattvalók és jobbágyok büntetés 12 forint pénzbírságban lett meghatározva, melynek kétharmad része a megye szükségére, egyharmada pedig az eljáró szolgabíró és esküdtjének javára kellett behajtani. Ehhez hasonlóan a megadott határidőt követően mérni kezdett bort le kellett foglalni, és kétharmad részét a köz hasznára, egyharmadát pedig a szolgabírónak kellett juttatni.

A vármegyékben tilalmazott tevékenységnek számított a bor hamisítása is, melyre jó példa a következő Zala megyei statútum. *„Mindamellett pedig az új apát és a többi kapornaki apát és a szentgróti Hagymási urak élelmiszerek szállítását és behordását ne akadályozzák törvényszékünk idején, és a kereskedést ezután magukhoz ne vonhassák önhatalmúlag, és borokat, melyek romlottak és felhígítottak, vagy annál magasabb áron, mint amit ennek a vármegyének e részeiben adnak el, ne mérhessenek, ezért, ha ugyanezek az apát urak elrontott vagy hígított, azaz vízzel kevert borokat méretnének, akkor a mindenkor állított alispán urak a romlott bort vizsgáltsák meg, és ha a bort annyira romlottnak találják, hogy haszna nem vehető, akkor, ha másik bort és jobbat ugyanezek az apáturak nem adnak azonnal kimérésre, ugyanezeknek az alispánoknak álljon hatalmában mindenképpen azt a hordót feltörni, és a bort kiönteni, ha pedig ugyanezek az alispánok vonakodnának ezt végrehajtani, a nemesek egyetemének legyen hatalma ugyanazt felverni, és a bort kiönteni”*.⁸

A hazai bortermelők érdekeinek védelmében több rendelkezés is tiltotta a külföldi borok behozatalát az országba, így kényszerítve rá a lakosokat arra, hogy hazai bort vásároljanak. Erre látunk példát a következő Vas megyei statútumban is. *„Hasonlóképpen elrendeltetett a köz hasznára és előnyére, hogy stíriai borokat az országba be ne hozzanak. Ha pedig valaki megpróbálna behozni, bárkinek, aki e megyébe borok behozatalának tudomására jut, álljon hatalmában a behozandó borokat elvenni, és tulajdon hasznára fordítani.”*⁹ Ez a rendelkezés a vármegye bármely lakosát feljogosítja arra, hogy amennyiben tudomására jut, hogy valaki a

⁷ „ut nemo ex colonis seu jobbagiones tam dominorum magnatum, quam dominorum nobilium... ubi promontoria adjacent, a festo Divi Georgii Martyris usque ad festum Sancti Michaelis Archangeli, vina educillare audeat.” – CS II/1. 95.o.

⁸ CS V/1. 2.o.

⁹ CS V/1. 65.o.

fenti rendelkezést megszegve idegen bort hozott be az ország területére, tőle a behozott bort elvegye, és saját hasznára fordítsa.

Szabolcs megye 1627-ben kiadott rendelete azokról a jobbágyokról rendelkezik, akik földesuruk kárára és sérelmére árusítanak bort. A statútum értelmében bárkinek a területén találnak olyan földművest, aki saját borát az ilyen bort mérő nemes kárára és sérelmére merészel kitenni és kimérni, az ilyen nemes panaszt tehet az alispánnál vagy a szolgabírónál. Amennyiben ez megtörtént a szolgabíró a nemes bormérésének kárára mért bort magának lefoglalhatja. Ez a törvényhatósági rendelet 12 forint pénzbírsággal sújtja azokat a nemes vagy nem nemes személyeket, akik bort szokatlan és törvénytelen mértékkel mérnek. Az egyetlen igaz és törvényes mérték a statútum alapján a budai mérték volt, mely a 17. században 54 liternek felelt meg. Minden akár kisebb, akár nagyobb mérték használata szabálytalan volt, és minden alkalommal, ahányszor vétkesnek találták őket, 12 forinttal sújtotta le a bormérőkre a statútum.

Abaújmegye két statútuma is közel azonos módon rendelkezik az italmérés kérdéséről: az egyik az 1612-ben kiadott, a másik az előbbi megerősítésének számító 1701-ben elfogadott rendelet. A jogszabály megalkotásának okát maga a statútum is rögzíti: a nemes emberek panaszkodtak arra, hogy a parasztok italmérési tevékenysége miatt a bor és sör árusításában „nagy fogyatkozásban” vannak, és emiatt a közgyűlés egyező akarattal azt a rendelkezést hozta, hogy paraszt ember nemes ember borára és sörére semmiképp ne merészeljen árusítani. Ha ez mégis megtörténne a sérelmet szenvedett nemes az alispánt vagy a szolgabírárt keresse fel, akinek feladata a szabályszegő paraszt felkeresése, a bor lefoglalása, és 12 forint bírság kiszabása volt. Az a kocsmáros parasztember, akinek nem volt 12 forint értékű marhája, személyi szabadságától lett megfosztva, és a szolgabíró vagy az alispán úr őrizetében volt mindaddig, amíg a 12 forintot meg nem fizette.

II. Jelenlegi szabályozás

Jelenlegi szabályozásunk szerint a bor a jövedéki termékek körébe tartozik, így a jövedéki adóról és a jövedéki termékek forgalmazásának különös szabályairól szóló 2003. évi CXXVII. törvény tárgyi hatálya alá tartozik. A szabályozás alapján különbséget tehetünk a termelői borkimérés és a nem árutermeléssel összefüggő borkereskedelem között. E fejezetben nagyobb hangsúlyt az előbbi kérdésre fektetnek, mert ezt kívánom részletesebben összehasonlítani a XVI-XVIII. századi italmérés szabályozásával.

A jövedéki adóról szóló törvény 7.§ 48. pontja szerint a termelői borkimérés: „*az egyszerűsített adóraktárban¹⁰ vagy az egyszerűsített adóraktár engedélyes tulajdonában, használatában lévő üzlethelyiségben¹¹ a saját termelésű szőlőbornak elvitelre vagy borkóstolás céljából helyben fogyasztásra, nem a kereskedelemről szóló 2005. évi CLXIV. törvény (a továbbiakban: Kertv.) 2.§ 30. pontja szerinti vendéglátás keretében történő értékesítése*”. E definíció szerint a termelői borkimérés csak saját előállítású szőlőborra vonatkozik, vett szőlőből készített borra nem. A tevékenység folytatását a termelőnek¹² először az egyszerűsített adóraktár engedély kérelmének a benyújtásakor kell az adóhatóság felé jeleznie, ugyanakkor a jegyzőnek is be kell jelentenie. A korábbi szabályozás szerint a termelő csak a pincéjében folytathatott borkimérést, ám a 2012. január 1-jén hatályba lépett módosítás értelmében már a termelő használatában, illetve tulajdonában lévő üzlethelyiségben is jogosult e tevékenységet üzni. Az intézkedéssel a gazdák árusítási feltételei javulnak, mert pincéjüktől távol, közvetlenül a fogyasztóknak is árulhatják a bort. A termelő összefogást erősíti az a rendelkezés is, hogy a több gazda által közösen üzemeltetett boltban is lehetséges a borkimérés.

A Jöt. 85.§ (2) bekezdés alapján termelői borkimérés keretében szőlőbor értékesíthető helyben fogyasztásra, illetve elvitelre kimérve palackos és kannás¹³ kiszerezésben. Hordós kiszerezésű szőlőbor külön bejelentés nélkül értékesíthető helyben fogyasztásra vagy – legfeljebb 10 literes kannás kiszerezésben – elvitelre kimérve. A termelő borkiméréssel kapcsolatban fontos kitérni a borkísérő okmányra, mely a szőlőbor szállításához alkalmazandó, a vámhatóság által kiadott vagy a vámhatóság engedélyével formanyomtatványként, illetve számítógéppel előállított szigorú számadású bizonylat. Pincéből közvetlenül, végső fogyasztóknak termelői borkimérés keretében értékesített szőlőbort az egyszerűsített adóraktár engedélyesnek borkísérő okmánnyal kell ellátnia.

A fentiek alapján megállapítható, hogy szőlőbor értékesítése csak egyszerűsített adóraktári engedély birtokában történhet, hiszen az adómentesen előállítható szőlőbor mennyisége csak a saját fogyasztás célját szolgálhatja, így azt értékesíteni nem lehet. Ahogy a XVI-XVIII. században sem lehetett a bort korlátlanul értékesíteni, ma sem lehet. Bár napjainkban nem a földesúr kocsmáltatási joga szab határt az italmérésnek, ma is

¹⁰ Egyszerűsített adóraktári engedélyre csak az jogosult, aki kizárólag a jövedéki törvény által szőlőborként definiált termék előállításával, raktározásával foglalkozik.

¹¹ Üzlethelyiségnek minősül a kereskedelmi tevékenység folytatása céljából létesített vagy használt épület, illetve önálló rendeltetési egységet képező épületrész, helyiség is.

¹² Szőlőtermelő: az a személy, aki a tulajdonában, haszonbérletében vagy más jogcímen használatában lévő szőlőültetvényt művel.

¹³ A kannás kiszerezésű szőlőbor csak hivatalos zárral értékesíthető.

engedélyköteles tevékenység a bormérés. Így arra is eltérő szabályozás vonatkozik, hogy a termelő saját borát értékesíti, vagy mástól szerzett terméket ad tovább. Ahogy a jobbágyra is más szabály vonatkozott akkor, hogy szőlőhegyen termelt bort mért ki, és akkor is, ha szőlőhegy hiányában idegen bort volt kénytelen árusítani.

A jövedéki termékek közül a szőlőbor az egyetlen, ahogy a belföldi kereskedelem, az export és import esetén is több választási lehetőség közül lehet választani. Lehetőség van jövedéki engedéllyel, illetve adóraktári engedéllyel is végezni a kereskedelmi tevékenységet. A jövedéki engedélyes kereskedőnek jövedéki nyilvántartást, továbbá annak illetve közösségi kereskedőkre vonatkozó részét is (bejegyzett kereskedőként szállítási nyilvántartást is) kell vezetnie, továbbá harmadik országos export vagy import esetén a tevékenységhez kapcsolódó, meghatározott adattartamú nyilvántartásokat is vezetnie szükséges. Ezzel szemben az EAR engedélyesek csak a pincekönyv vezetésére kötelezettek.

Az EAR engedély feljogosítja a kereskedőt, hogy belföldi termelőktől beszerezzen szőlőbort, amit belföldön és külföldön is értékesíthet; más tagállamból adófelfüggesztéssel szerezhet szőlőbort, melyet belföldön és külföldön is értékesíthet; valamint harmadik országból importálhat szőlőbort, melyet belföldön és külföldön is értékesíthet. Ezzel szemben a jövedéki engedély a következőkre jogosít: belföldi termelőtől és kereskedőtől is beszerezhet szőlőbort, melyet akár belföldön, akár külföldön is értékesíthet, valamint ahhoz, hogy más tagállamból adófelfüggesztéssel is fogadhasson szőlőbort a jövedéki engedélyét bejegyzett kereskedői tevékenységgel is ki kell egészíteni, így a beszerzett terméket az előbbiekhöz hasonlóan belföldön, illetve külföldre is értékesítheti.

III. Összegzés

A tanulmányomban leírtak összegzéseként megállapítható, hogy az italmérés vármegyei szabályozásának központi kérdése az volt, hogy az év meghatározott időszakában csak a földesúr, míg a másik felében csak a jobbágy árusíthatta borát. A bor árusítására vonatkozóan ilyen időbeli korlátozás napjainkban nem lelhető fel a jogszabályokban. Ám ma is csak engedéllyel lehet bort mérni, még hozzá különbséget tesz a szabályozás ma is abban, hogy a szőlőtermelő saját borával kereskedik, vagy idegen (akár belföldről, akár külföldről beszerzett) bort árusít. A jogszabályok régen és most is megkövetelik, hogy csak a megengedett módon és mértékkel lehessen bort mérni: a vármegyékben budai akó volt a hiteles mérték, ma pedig meghatározzák a palackok, kannák és hordók méretét és űrtartalmát is.